

KROJENJE TIŠINE

Danica Ozvaldič

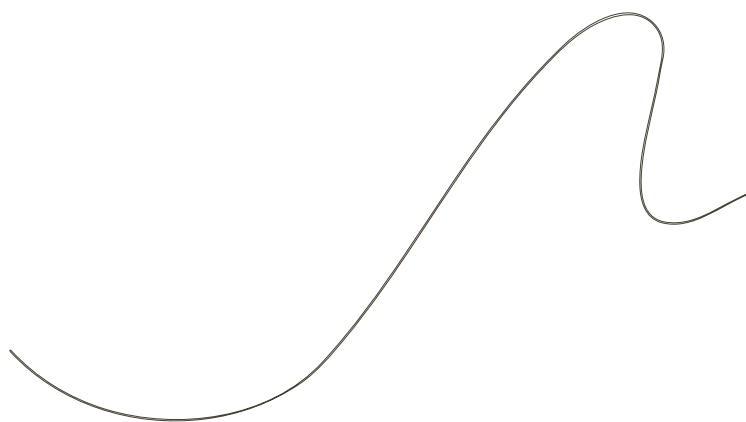
1859

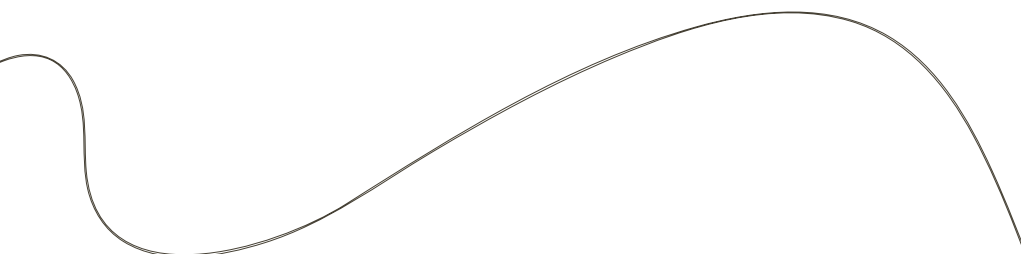
KROJENJE TIŠINE

Danica Ozvaldič

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA
— Prva slovenska založba —

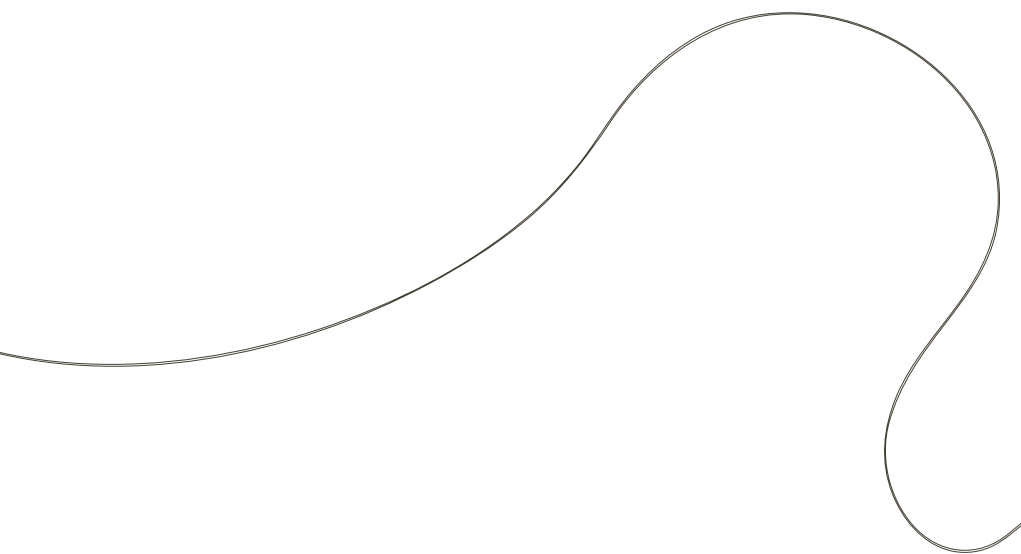

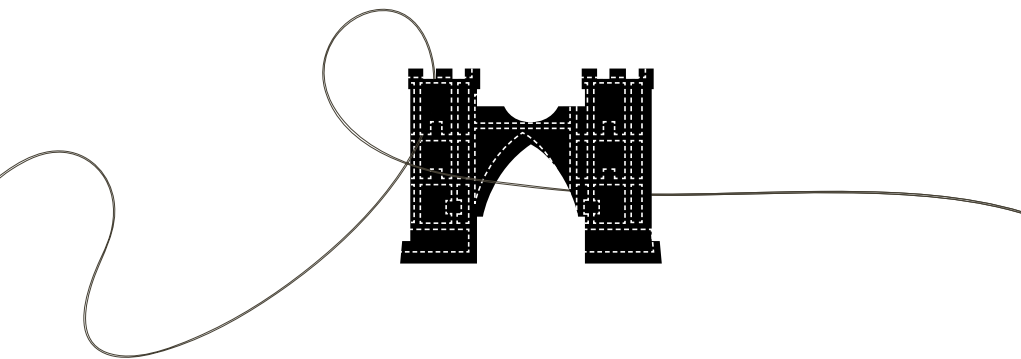

Zgodbo so navdihnili resnični dogodki,
a je zapisana kot plod avtoričine domišljije.

Vsak hip te čutim tu,
ogrnjenega v lahkotno barvo svetlobe,
najbolj zvenečo od vseh barv zaupanja
in tako zelo varno.
Kdo je dajal komu?
Ti meni?
Jaz tebi?
Kdo več?
Kdo manj?
Kdo vse?
Oba?
Itak ti.
Od začetka.
Z odločitvijo, da sem.
Jaz sem vstopila kasneje,
a zato do konca.
In čez.
Nekje vmes
si mi v varstvo izročil
svetlo ogrinjalo zaupanja
in upanja.
Tudi za vsakega od njih.

In osupljivo težko
je padlo na moja ramena.

BARVE SPOMINA

Spomin, ki ga hranimo iz zelo zgodnjega otroštva, zaznamujejo samo izjemni dogodki; izjemne radosti, izjemne bolečine. Nič letnic. Otroški spomin je proustovski spomin na okuse, vonje, občutke. Pogosto je neločljiva mešanica med doživetim in pripovedovanim. To je najmočnejši odtis v človekovih možganih in usodna črta poti življenja. Do konca. Tudi ko drugi spomini doživetega, pripovedovanega in spoznanega ugasnejo. Tudi zamolčani in prekriti spomini, ki nas spremljajo kljub našim prizadevanjem, da bi barvito preteklost, predvsem tisto temno kričečih nians, pospravili na zbledele črno-bele fotografije pozabljenih albumov. Prej ali slej jih izvlečemo na plano in jim začnemo znova nanašati odvzete barve. Svoje. Barve spominov, ki jih nezavedno določamo glede na intenzivnost odmeva, ki so ga doživetja pustila v nas. Zreli spomini so še vedno mešanica, kjer se doživetemu in pripovedovanemu pridruži dojemanje sedanjosti in celo pričakovanja prihodnosti. Da bi jih lažje nosili s seboj. Ker ubežati jim ni mogoče. Tudi, ko izginejo v prazno. Vendar barve, ki ovijejo spomine, niso samo naše, ampak so prepletene z odtenki spominov drugih ljudi, posnetimi v istem času, vendar iz različnih zornih kotov in vsakemu posamezniku lastnem dojemanju dogodkov. Barve, ki jih določajo vpleteni vsak po svoje. Ker je vsak od njih svojstven in poseben.

Morda so tvoji in moji spomini zato za koga lažni. Ampak na kaj naj se ob vseh teh shranjenih mavričnih barvah sklicuje resnica? Se mora na kaj sklicevati?

OB BISTREM POTOKU JE MLIN

Nihče natančno ne ve, koliko let ti je bilo takrat. Najbrž letnice niso bile tako zelo pomembne, kot se zdijo danes, mnogo desetletij kasneje. Bile so dobre in bile so slabe letine, bila je vojna brez mož pod domačo streho pa stiske po njej in zaradi nje. Potem so se v krepko kmečko zavest pisali dobe in čas. Čas, ki se je neutrudno beležil na njihovih, skoraj kljubovalnih obrazih. Kljub sprejemanju od Boga danega namreč nihče ni križem rok čakal na sonce ali dež.

Bil je čas po in čas pred ter seveda čas vmes. In v tem vmesnem času se je moralo zgoditi. V tvojem spominu je ostalo, da si imel štiri leta, in zato se takrat začenja ta pripoved.

Zima 1923. Ledena sled za mlinom je žalosten odsev poletne veličine razigranega potoka. Droben curek si išče pot v zaledeneli strugi, dragocena voda, ki daje družini kruh. Dobesedno. Skromen kruh, hlebec, zaklenjen v kuhinjski kredenci kot v tabernaklju, katerega ključ ima samo atek. Za otroke pomeni potok poletno radost v plavanju ali – za mlajše – skoraj plavanju, pozimi pa v drsanju. Čeprav prepovedanem, ker so čevlji predragocena dobrina in je mamika zelo ponosna, da imate pri vas vsak svoj par. Atek skrbno hrani svinjske kože, iz katerih vam čevljar naredi čvrste čevlje, ki segajo do gležnjev. Odlični so, vendar nikakor ne za zimo, saj se zdi, da voda skozi teče kot skozi sito. Zato si za drsanje na čevlje navežete stare krpe – ampak tudi teh ni na pretek in se je treba pri drsalnih akrobacijah izmenjavati. Krpo je po vsakem stiku z ledom težje zavezati, vse dokler ne postane tako trda

od mraza – pa tudi prstom na rokah se ne godi bolje –, da se je ne da več krotiti.

Iz struge je z betonskimi kamni speljana vodna pot do mlinškega kolesa. Pripovedovali so ti, da so ogromne kamne pripekljali z vlakom. Enkrat davno. To je bil v vasi velik dogodek. Atek v tej narejeni strugi pozimi razbija led, da bi voda zmogla pot do stop. Vsaj malo, vsaj še kak teden. Reven je ta mlin, ki je odvisen od potoka. Rumena moka, ki se med mlinskima kamnoma sipa v neenakomernih presledkih, je groba. Bogati vozijo v mline, ki jih poganja elektrika. Taki meljejo na fino. Samo pšenico. Tisti, ki prihajajo k vam z vrečami zrnja na hrbtu, o bogatih govorijo s strahom, zato se ti zdi, da se je premožnih treba bati.

Takrat vas je bilo pet. Rozika je prišla še kasneje. Pravzaprav so bili še trije, a o dveh niste nikoli govorili. Nihče od vas. Kot da bi se bali govoriti o prezgodnji smrti, da je ne bi priklicali še nase, ali pa preprosto zato, ker je smrt pač del življenja. Samo štirinajst dni je živel bratec. Se kdo spomni imena? Drugi se je rodil prezgodaj in ga najbrž ni utegnil niti dobiti. Imena. Ne vemo. Ne spomnite se. Bila pa sta fanta. O tem ste si bili vsi edini, ne da bi vedeli, od kod vam ta gotovost. Potlačen spomin najbrž pomeni veliko bolečino, strah pred neznanim. Strah za mamiko, ki slabotna nekaj tednov ni vstala iz postelje in sta samo dekleti smeli k njej. Od izgub si mamika nikoli ni povsem opomogla. Telo je vsaj za silo ozdravelo, duša pa nikoli.

A vrnimo se v januar 1923. Ponoči je vrglo meter snega. Pršiča. Gaz do hleva je bila že shojena – živino je treba nahraniti zgodaj – do ceste pa ni mikalo nikogar. Tudi prišel ni nihče. Najbrž tudi ne bo. Le zakaj bi? Mlin počiva. Tako kot potok, ki ga žene. Drobna dojenčica v mamikini postelji je sita in mirna. Vsi v mlinu bi v teh zimskih dneh počasi šteli ure, če ne bi ti tako neutolažljivo, žalostno jokal. Že tri dni. In tri noči. Le kaj ti je? Ti vendar ne jokaš. Najbolj vesel in živahen otrok si. Ko padeš, rečeš: »Nič hudega.«

Ko te muca, naveličana igranja, popraska, se sliši samo: »Ssssssss,« muco spustiš, ji zažugaš in se spet zapodiš za njo.

Tudi ko se na popraskani koži pokažejo kapljice krvi. No, že pomaga, če rano malo podrgneš in ti mamika popihajo po njej. Svojima starejšima sestrama si v veselje in ponos, ko ju spremeljaš k nedeljski maši in k večernicam. Vedno si vzameta čas, da te pred odhodom uredita. Pod brado ti privežeta črno pentljo in ti gresta z mokrim glavnikom skozi črne lase, ki silijo vsak v svojo smer. Sestri se s teboj postavljata pred vaščani, saj je nedelja redka priložnost, ko se v cerkvi sreča vsa vas. Čisto na koncu si Milika poslini prste in postavi zadnji koder na tvoje čelo. Rad imaš mehke dotike njenih rok in nenehno čebljaš: »Kaj je to, kaj ono, zakaj tisto?«

Zdaj že veš, da med mašo ne smeš spraševati, zato se trudiš, da bi si zapomnil vprašanja, in ju z njimi zasuješ na poti domov:

»Zakaj je narisana ogenj na stropu, tik nad oknom, zakaj angel nosi v roki vago, kako kdo sploh riše po stenah in stropu, zakaj sta govorili čudno besedo ekumspirito? Pa tisti fantje v belih oblekah z rdečimi ovratniki, so to tudi angeli?«

Največkrat se ti samo smejeta in ti obljubita, da boš, ko boš večji, vse razumel. Ampak ti hočeš razumeti zdaj. Hlastaš za odgovori, za katere sestri pravita, da te čakajo nekje v prihodnosti. A zate je prihodnost samo beseda, ki je čisto nič ne razumeš. Posebej slovesno je, kadar je v vasi proščenje, kar se zgodi na dan svetega Jakoba in za veliko noč. Takrat je na trgu pred cerkvijo živ žav. Tekoš med stojnicami z medenjaki, pisanimi sladkimi paličicami in suhim sadjem, se igraš skrivalnice z vrstniki. Včasih dobiš sladko paličico. Tudi od sosedovega ateka, ki te za šalo vrže v zrak in potem spet ujame. Glasno se smeješ, da te v trebuščku zaščemi. Lani te je najbolj pritegnil možakar z veliko črno škatlo na stojalu. Fantje so ga jezili, cukali črno plahto, s katero se je pokrili čez glavo, preden je zasvetila močna luč, ki se je mlad par na drugi strani ni prav nič ustrašil in se je čudno nepremično smehljaj. Fotografski aparat. Tako ti je rekel možakar za njim. In zaključil: »Enkrat v prihodnosti, ko boš velik ...«

Spet prihodnost. Zakaj se te ta beseda tako dotakne? Neučakanost ali slutnja?

Prav zaradi tvoje zvedave, živahne narave trije dnevi tvojega joka najprej začudijo, nato vse v hiši prestrašijo. Grlo ti žari, bruhaš, telo imaš posuto z izpuščaji, lasje ti zlepljeni visijo čez prepoteno čelo in glava, predvsem glava boli, boli.

»Bo treba k zdravniku?« se s pogledi sprašujeta mamika in atek.

»Kako?« si odgovarjata z novim nemim vprašanjem.

Že res, da mlin, ki ga je atek dobil v zameno za preužitek po mamini sestri, Magdičevi vdovi, daje kruh, a denarja nimata. Plačuje se z mericami moke in olja, denarja pa je komaj za davek. *Da bi le otrok nehal jokati.*

A jok ne mine, kot ne mine ognjemet bolečine v tvoji v glavi. Tako ogromna je, da nobena misel nima prostora v možganih, noben pomilujoč pogled te ne doseže, še pogača, ki jo je mamika spekla zaradi tebe – saj ni nedelja – ne vzbuja nobenih skomin. Še mamikino naročje te ne more umiriti in potolažiti. Kot da niti želja ni več. Pač. Ena sama kriči v tebi – da bi trpljenje prenehalo.

Potem nenadoma planeš k vratom. Odpreš jih z neverjetno močjo. Veter v hišo prinese puhast sneg, ki se kot pajčevina razleze po kuhinji. A samo za hip. Nato izgine. Nežne snežinke ne uspejo pustiti niti sledu. Težka vrata se s treskom zaloputnejo za teboj. Še preden se oblikujejo v vprašaj, besede vsem v toplem prostoru, od presenečenja zamrejo na ustnicah. Ohromljeni drug drugega iščejo z očmi. Kaj se dogaja? Ti pa si že zunaj. Samo ohlapne pletene nogavice imaš na nogah, desna ti je zlezla pod gleženj in zajela sneg, ki se prilepi na gol nart. Čevljev nisi uspel obuti, čeprav so Micikini in Milikini skrbno zloženi pri vratih. Ciril je pri živini in ima svoje na nogah, tvoji pa so že nekaj dni pod posteljo, v kateri si ležal s slamnjačo čez glavo. Vse odkar te tako neznočno boli. Ne čutiš mraza, ko napol bos tečeš v sneg. Do najvišjega kupa. Potem glavo potisneš vanj. In čakaš. Čakaš, da neha. Da boš umrl in postal angel. Vidiš jih. Prav taki so kot tisti ob straneh oltarja. Toplo jim je in bos so. Celu brez nogavic, samo s haljico okrog pasu. In smehljajo se. Tisti s kodri čez čelo ti ponudi ročico in stegneš se za njo. Postaja ti prijetno toplo in zaplavaš. Od zgoraj gledaš svoje telo v snegu in zdi se ti tuje.

Nenadoma pa te neka sila potegne proč.

Nekdo vzame tvojo glavo v naročje in plavaš nazaj. Bolečina postaja drugačna, iztrgana, za teboj. Lovi te, a ti letiš proč in ves mehak si. Ena sama misel ti zapleše skozi možgane in plane iz ust: »Mamika!«

Iz lebdjenja te divje iztrga dvoje krepkih atekovih rok.

»Franček, moj bog.«

Nad njim se k tebi sklanja mamika. Povsem tiha je. Kot da je nehala dihati. Iz njenih zenic naravnost vate sijejo strah in skrb in nekaj neskončno milega. Ljubezen. Veš, da je podobi tako ime, čeprav besede še ne poznaš. Je to tisto, zaradi česar je mamika posebna? Ta njen pogled?

Skozi priprte trepalnice vidiš, kako se v atekovih očeh temno lesketa steklo. V svojem otroškem srcu se začudiš, da si ob silni bolečini zaznal še nekaj drugega. Bolečina! Bolečina? Boleči-
iinaaa?

Franček, 1923

O Bolečini

Sneg, ki kriči,
mamika s tistim pogledom
in atek s slutnjo solze...

KAZALO

Barve spomina	11
Ob bistrem potoku je mlin	12
Jaz sem pa mlinarjev sin	18
Vozi me vlak	24
Neviden	31
Neslišna igla	38
Iz roda v rod	44
Kdor je doma, ima tisoč želja	52
Franz	59
Ja, krojač sem	65
Kdor je zdoma, ima eno samo željo	72
Zbledele barve doma	79
Narobe obrnjeni raj	85
Mali Pariz	91
Zanjo	96
Ko sreča zamudi ljubezen	102
Marburg a. d. Drau	108
Mladost najde poti	114
Pod južnim robom tretjega rajha	123

Ko gravitacija zgrabi želodec	129
Prehod – nemogoče	136
Najhrabrija	141
Izpod snežene odeje	147
Najmlajši	157
Pot z angelom	164
Po odloženi spomin	169
Dragi kraj z vojno v imenu	174
Krojač za moške	180
Zvestoba obljubi	185
Mojster	191
Zmaga ali poraz?	196
Ko zmanjka municije	204
Spet v zavetju mlina	214
Še vedno pogumna	227
Singerica	235
Ozdravljen	245
Najboljši prijatelj	251
V nebo	256